

УДК 81'367.4=162.2.112.10

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/52-2-33>**Оксана МАКСИМ'ЮК,***orcid.org/0000-0003-1963-6165*

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри сучасної української мови

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

(Чернівці, Україна) *o.maksymiuk@chnu.edu.ua***Іванна СТРУК,***orcid.org/0000-0002-9883-8818*

кандидат філологічних наук,

асистент кафедри сучасної української мови

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

(Чернівці, Україна) *iv.struk@chnu.edu.ua*

СТРУКТУРА ТА СЕМАНТИКА ПРИКМЕТНИКОВИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ: ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано структуру та семантику ад'єктивних сполучень на засадах лінгводидактичного принципу в умовах оновленого освітнього процесу. Закцентована увага на важливості вивчення словосполучення у шкільній неперервній мовній освіті загалом. Актуальність дослідження зумовлена відсутністю вичерпного опису всіх моделей словосполучень, що функціують у мові, можливостей лексичної сполучуваності слів, відсутністю відомостей про частотність використання різних моделей у всіх стилях літературної мови та методичних рекомендацій щодо вивчення їх у закладах загальної середньої освіти.

Метою статті було звернути увагу вчителя-словесника на один із типів словосполучень за способом вираження опорного слова – прикметниковий, зважаючи на продуктивність вживання таких словосполучень у різних стилях та жанрах української мови.

У дослідженні детально проаналізовано функційні можливості ад'єктивних словосполучень, а також окреслено семантичну типологію таких конструкцій, яка представлена одинадцятьма видами смислових відношень між компонентами ад'єктивних словосполучень, а саме: з об'єктивними відношеннями; з власне обмежувальними відношеннями; з просторовими відношеннями; з часовими відношеннями; з причиновими відношеннями; з відношеннями зумовленості; з відношеннями мети; з відношеннями міри і ступеня виявлення якості; з відношеннями досягнення, віддалення, усунення; з означальними відношеннями; з порівняльними відношеннями. Звернено також увагу на категоріальні й оказіональні словосполучення, на їх трансформацію та синтаксичні функційні можливості у структурі речення.

Висновкові положення дослідження засвідчують, що у словосполученнях ад'єктивного типу компоненти зв'язані підрядними видами синтаксичного зв'язку – керуванням безпрійменниковим і прийменниковим та приляганням, на що і варто звернути увагу учнів під час опрацювання типів підрядного зв'язку між словами.

Ключові слова: прикметникові словосполучення, смислові відношення, синтаксичні зв'язки, стрижневий компонент, оказіональні ад'єктивні словосполучення, категоріальні ад'єктивні словосполучення, сучасний освітній процес, синтаксична компетентність, комунікативна компетентність.

Oksana MAKSYMUK,*orcid.org/0000-0003-1963-6165*

PhD of Philology, Professor;

Associate Professor at the Department of modern Ukrainian Language

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

(Chernivtsi, Ukraine) *o.maksymiuk@chnu.edu.ua***Ivanna STRUK,***orcid.org/0000-0002-9883-8818*

PhD of Philology, Professor;

Assistant at the Department of modern Ukrainian Language

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

(Chernivtsi, Ukraine) *iv.struk@chnu.edu.ua*

STRUCTURE AND SEMANTIC OF ADJECTIVE PHRASES: LANGUAGE DIDACTIC ASPECT

The article analyzes the structure and semantics of adjectival combinations on the basis of the linguo didactic principle in the conditions of the updated educational process. Attention is focused on the importance of vocabulary learning in school continuing language education in general. The relevance of the research is due to the lack of a comprehensive

description of all the models of word combinations that function in the language, the possibilities of lexical conjugation of words, the lack of information about the frequency of use of different models in all styles of the literary language and methodical recommendations for their study in general secondary education institutions.

The purpose of the article was to draw the attention of the lexicographer to one of the types of phrases based on the way the base word is expressed - adjectival, taking into account the productivity of using such phrases in different styles and genres of the Ukrainian language.

The study analyzed the functional possibilities of adjectival phrases, as well as outlined the semantic typology of such constructions, which is represented by eleven types of relations between the components of adjectival phrases, namely: with object relations; with proper restrictive relations; with spatial relations; with time relations; with causal relations; with relations of conditioning; in relation to the goal; with relations of measure and degree of detection of quality; with relations of achievement, distance, elimination; with meaningful relations; with comparative relations. Attention is also paid to categorical and occasional word combinations, their transformation and syntactic functional possibilities in the sentence structure.

The concluding provisions of the research claim that in adjective-type phrases and the components are connected by subordinating types of syntactic connection - prepositional and prepositional control and adjacency. The students should pay attention to it when they are working out the types of subordinating connection between the words.

Key words: *adjectival phrases, semantic relations, syntactic relations, core component, occasional adjectival phrases, categorical adjectival phrases, modern educational process, syntactic competence, communicative competence.*

Постановка проблеми. Синтаксису належить важливе місце у курсі навчання української мови в закладах загальної середньої освіти, оскільки на синтаксичному рівні мовної системи найповніше виражаються всі мовні одиниці інших рівнів, зокрема фонетичного, словотвірного, семантичного, морфологічного, стилістичного, набувають функційної довершеності й логічної оцінки засоби мови і мовлення. «В організації неперервної мовної освіти синтаксис має вершинний характер, підпорядковуючись визначальним функціям мови – комунікативній і когнітивній. Реалізація комунікативного, соціально-перцептивного та інтерактивного аспектів професійно-педагогічного спілкування, передача потрібної для суб'єкт-суб'єктної діалогічної (полілогічної) взаємодії інформації залежить не тільки від активного словникового запасу мовця, але й від опанування синтаксичної будови мови як засобу спілкування, від оволодіння закономірностями сполучуваності слів і побудови речень, виражальними можливостями різних синтаксичних структур та вміння комунікативно доцільно користуватися ними в різних мовленнєвих ситуаціях. Синтаксична компетентність є однією з основних предметних компетентностей у системі мовних знань, умінь і навичок, необхідних школярам у різних ситуаціях комунікативного дискурсу, що передбачає їхню здатність користуватися усною й писемною літературною мовою, послуговуватися необхідним арсеналом синтаксичних мовних одиниць різних структурних рівнів (словосполучення, речення, текст, складне синтаксичне ціле)» (Сидоренко, 2015: 6-13).

Аналіз досліджень. У процесі оновлення сучасної системи освіти важливими для нас є праці українських лінгводидактів, у яких обґрунтовано методологічні та методичні підходи до вивчення української мови на засадах націо-

нальних та європейських тенденцій. Інноваційні методи, технології та форми вивчення української мови знайшли своє відображення у працях О. Біляєва, М. Пентилюк, О. Горошкіної, С. Карамана, Н. Голуб, О. Семенов, Н. Голуб, С. Омельчука, Р. Христіананової, К. Плиско та ін.

Синтаксичній будові мови та лінгвістичному статусу словосполучень зокрема присвячені праці В. Бабайцевої, В. Белошапкової, Н. Шведової, Л. Булаховського, В. Виноградова, О. Курило, І. Вихованця, Г. Удовиченка, І. Слинька, А. Загнітка, Н. Гуйванюк, Г. Золотової, М. Кобилянської, Є. Кротевича, Б. Кулика, О. Мельничука, Д. Овсянико-Куликовського, О. Пешковського, О. Потєбні, М. Прокоповича, О. Сиротиніної, Н. Шведової, Л. Шевченко, Н. Москаленко, П. Леканта, П. Дудика та ін.

При вивченні синтаксису учні ознайомлюються не тільки з реченнями, а й зі словосполученнями. Це зумовлено розумінням словосполучення як самостійної синтаксичної одиниці. В. Виноградов писав, що словосполучення і речення – якісно відмінні категорії синтаксису. Для структури словосполучення не характерні суб'єктивно-об'єктивні синтаксичні категорії, які зумовлюють відносну закінченість повідомлюваної думки.

Розглядаючи словосполучення в шкільному курсі синтаксису О. Купалова використовує положення В. Виноградова і Н. Шведової: «При початковому ознайомленні учнів з поняттям «словосполучення» предметом спеціального розгляду доцільно зробити дві особливості цієї одиниці мови: граматичну структуру словосполучення, включаючи підрядний зв'язок між його членами, і його номінативну функцію (Кульбабська О., Шатілова Н., 2019: 106).

Труднощі відбору лінгвістичного матеріалу за темою «Словосполучення» викликані не тільки наявністю різних точок зору на граматичну сут-

ність, структуру й обсяг словосполучень, але й, по-перше, відсутністю вичерпного опису всіх моделей словосполучень, що функціують у мові, можливостей лексичної сполучуваності слів, а по-друге, відсутністю відомостей про частотність використання різних моделей у всіх стилях літературної мови.

У сучасних шкільних підручниках словосполучення за способом вираження головного слова поділяють таким чином: 1) іменникові; 2) прикметникові; 3) займенникові; 4) числівникові; 5) дієслівні; 6) прислівникові.

Метою нашої статті є звернути увагу вчителя лише на один із типів словосполучення – прикметниковий (ад’єктивний), оскільки словосполучення з прикметником у ролі стрижневого слова досить продуктивні в сучасній українській мові, і сфера їх уживання все розширюється.

Виклад основного матеріалу. У різних стилях української літературної мови досить широко вживаються словосполучення з прикметником – стрижневим словом і залежними від нього іменниками, субстантивованими словами з прийменниками чи без них, займенниками, прислівниками, неозначеною формою дієслова: *страшний ворогові, вірний батьківщині, властивий їй, потрібний всім, важливий для нього, завжди ввічливий, гіркий спочатку, по-весняному теплий, вкрай необхідний, ладна піти, готовий поїхати*.

Словосполучення з прикметником у ролі стрижневого слова (ад’єктивні словосполучення) зустрічаються в різних жанрах художньої літератури, у фольклорі, в науковій і публіцистичній літературі. Пор.: *Ой весна, весна – днем красна!* (Нар. пісня). *Ой, – каже, – татарине, ой сідий же ти, бородатий! Либонь же ти на розум небагатий* («Дума про козака Голоту»). *Перед очима линуть широкі степи, зелені гаї і діброви, рідний Дніпро, такий ласкавий, привітний у літні ясні дні* (О. Іваненко). *Твори класичної літератури цінні для нас як правдиві картини життя нашого народу в минулому, як досконалі зразки мистецтва слова* (С. Павличко).

У шкільній практиці поширений синтаксичний аналіз за членам речення з використанням граматичних питань при визначенні того чи того члена речення. Такий аналіз потрібний і до певної міри корисний. Під час опрацювання синтаксису слід учить дітей знаходити і словосполучення, характеризувати типи їх залежно від ономазіологічної приналежності головного компонента й особливостей поєднання слів у словосполучення, що сприяло б не тільки розвитку мовної компетентності учнів, а й збагаченню їхньої сві-

домості новими синтаксичними моделями, необхідними для конструювання речень, сприяло б поглибленому розумінню тих внутрішніх відношень, які складаються між компонентами словосполучення, і синтаксичних зв’язків, зумовлених категоріальною природою головного (стрижневого) слова. Вчитель на багатому мовному матеріалі зміг би показати дітям, що «... в правилах сполучення слів, у закономірностях утворення різних видів і типів словосполучень яскраво проявляється національна специфіка мови» (Кочерган, 1980: 25).

Членування речень на словосполучення, аналіз форми й функцій словосполучень не заперечує й не підмінює аналізу речення за його членами. Такий аналіз, як зазначає І. І. Слинко, «з усією необхідністю висуває проблему пов’язання аналізу речень за його членами з характеристикою живих синтаксичних конструкцій. Вивчення словосполучень доповнює і поглиблює аналіз за його членами, виділяє специфічні особливості синтаксичних побудов певної мови» (Слинко, 1975: 67).

Ад’єктивні словосполучення активно вживають учні як у своїх письмових роботах, так і в усному мовленні. Ад’єктивні словосполучення утворюються на базі тільки якісних прикметників (Удовиченко, 1968), які показують змінну ознаку предмета, тобто ознаку, що може бути виявлена різною мірою або може мислитися як обмежена місцем, часом, вказівкою на предмет або особу, яких вона стосується.

Якісні прикметники можуть поєднуватися з одним або кількома залежними від них повнозначними словами, завдяки чому утворюються прості, або двочленні, словосполучення (*веселий змолоду, гарний на обличчя*), а також поширені тричленні і чотиричленні словосполучення (*вірний ідеям націоналізму, тепер близький до перемоги, відомий своїми злочинними наказами, ласий до всього чужого* і т. ін.).

Три-, чотири- і п’ятичленні словосполучення у своєму складі можуть мати залежне від прикметника слово, що входить до лексично нерозкладного сполучення, сталого звороту (пор.: *вірний ідеям Організації Українських Націоналістів*).

У поширених ад’єктивних словосполученнях прикметник і залежне від нього слово утворюють стрижневу групу, яка в свою чергу може мати при собі інші підпорядковані слова, наприклад: *Алея, по якій щодня ходив він, так добре знайома кожним вибоєм або ріжком цеглини* (М. Коцюбинський). Ад’єктивне словосполучення *так добре знайома кожним вибоєм або ріжком цеглини* складається із стрижневої групи *знайома вибоєм*

або *різком*. Прикметник *знайома* поширений прислівниковою групою *так добре*, а залежні слова *вибосм і різком* мають при собі підпорядкований займенник *кожним* та іменник *цеглини* і разом з ними відносяться до стрижневого прикметника *знайома*.

Прикметник у ролі стрижневого слова може бути центром двох залежних поширених і непоширених груп. Пор.: *На Олену найшла цікавість з домішкою не знайомого їй досі почуття злорадності* (Ірина Вільде). *Вустя вже з деякого часу наче ждала цієї, дружньої усмішки, цього юнацького задумливого погляду, дивно близького їй серцю* (О. Гончар). У першому реченні словосполучення *не знайомого їй досі* складається із прикметника (*не*) *знайомого*, від якого залежить прислівник *досі* і займенник *їй*; тобто з двох простих словосполучень – *не знайомого їй* і *не знайомого досі* – утворилось одне поширене словосполучення. В другому реченні в словосполученні *дивно близького їй серцю* прикметник *близького* організує групи *дивно близького* і *близького серцю*. Прикметник у словосполученнях вказаного типу може бути одночасно стрижневим словом щодо залежних від нього слів і сам залежати від якогось іменника. Таким чином, ад'єктивне словосполучення виникає в процесі мислення, включаючись в іменникове словосполучення, наприклад: *Їхнє життя прибирає нових форм, нового, чужого їм досі змісту* (Ірина Вільде). В складі іменникового словосполучення *чужого змісту*, де прикметник *чужого* є залежним компонентом від іменника *змісту*, він же стає організуючим центром ад'єктивного словосполучення *чужого їм досі*. Як видно з наведених прикладів, структура ад'єктивних словосполучень різноманітна.

Словосполучення досліджуваного нами типу семантично співвідносні з дієслівними та іменниковими й досить легко трансформуються як у дієслівні, так і в іменникові, що спричиняється до виникнення в мові паралельних рядів словосполучень, пор.: *блідий від недуги – бліднути від недуги; готовий до боротьби – готуватися до боротьби; чорний від горя – чорніти від горя; корисний на фонті – користь на фронті*.

Між компонентами ад'єктивного словосполучення складаються різноманітні смислові відношення, залежно від яких можемо виділити такі типи словосполучень:

1. Словосполучення з об'єктними відношеннями, в яких якість виявляється щодо об'єкта чи суб'єкта, вираженого іменником або займенником з прийменником чи без нього: *вдячний побратимові, зрозумілий для учнів, ніжний до коханої, здат-*

ний на подвиг, потрібний Україні, приємний йому, байдужий до нього. Такого типу словосполучення досить поширені і їх легко виділяємо з речень, наприклад: *Адже після першої ночі молодий заходив у комору, забирав обидва келихи й потрібний йому клав перед себе на стіл, до останньої хвилини тримаючи таємницю про честь чи безчестя своєї, як правило, юної дружини* (М. Магіос). *Олена підсвідомо ідеалізувала у своїх розповідях і Ліски... й обох Ладиків, хоч, правда, вони були до неї завжди добрі* (Ірина Вільде).

2. Словосполучення з власне обмежувальними відношеннями. В них ознака обмежується вказівкою на те, що вона приписується особі або предмету, які є носіями ознаки, на основі зовнішнього враження, тобто за виглядом, за смаком або за запахом: *схожий очима, страшний обличчям, вродливий з лиця, дивакуватий на вигляд, солодкий на смак* та ін. Обмежувальні відношення цього типу складаються також у словосполученнях, де ознака, виражена прикметником, обмежується вказівкою на те, що вона не є загальною прикметою предмета або особи, а такою, що виявляється в якомусь одному плані: *сильний духом, простий серцем, глибокий змістом, багатий дощами, повний віри, високий на зріст. Виступ цей, хоч і вагомий за змістом, зал сприйняв теж весело* (Ірина Вільде). *Невдовзі один, на позір цілком притомний, молодий інтелектуал при зустрічі весело й невимушено реготнув мені у вічі...* (О. Забужко).

3. Словосполучення з просторовими відношеннями; в них виявлення якості обмежується певним простором: *широкий в талії, тісний – в підйомі, вузький в плечах, синє на півдні (небо), рожеві на обрії (хмари), незвичний в цих краях, популярний на Заході: Голі по лікоть руки, вогкі, з запахом свіжого м'яса, слизнули повз мої щоки...* (М. Коцюбинський). *У модному, вузькому знизу... платті Орися видалася їй особливо принадною* (Ірина Вільде).

4. Словосполучення з часовими відношеннями; в них ознака зумовлена часом, який і обмежує цю ознаку: *поки що не потрібний, раніше властивий, теплий влітку: Бронкові потрібний в цю хвилину доказ найглибшої віри друга в нього* (Ірина Вільде).

5. Словосполучення з причиновими відношеннями, в яких дається вказівка на причину якості: *блідий з переляку, дикий від природи, п'яний від щастя, мокрий від дощу: Я був п'яний од духу дикого полину* (М. Коцюбинський). *Данько дихнув на повні груди, взяв акорд і, рожевий від щастя, заспівав* (І. Багмут).

6. Словосполучення з відношеннями зумовленості, в яких зазначаються умови виявлення тих

чи інших якостей чи ознак за допомогою залежного від прикметника слова: *темно в вечірнім освітленні, блідий при світлі, безпомічний у темряві: Ззаду отари йшов гарний чабан, високий, ще більший од непевного світла* (М. Коцюбинський).

7. Словосполучення, між членами яких складаються відношення мети. Вони менш численні порівняно з переліченими типами словосполучень і називають ознаку, яка доповнюється вказівкою на цільову спрямованість якості: *корисний для здоров'я, потрібний для виробництва, вигідний для суспільства: Їм (Данькові і Валерикові) було приємно відчувати себе людьми, потрібними і корисними для інших* (О. Гончар).

8. Словосполучення з відношеннями міри і ступеня виявлення якості. Залежне слово тут вказує на ступінь виявлення якості, названої прикметником: *колючий до оточуючих, солоний до гіркоти, дуже жалібний, нестерпно важкий, занадто гордий: Гостре до болю відчуття і черкнуло йому по нервах* (Ірина Вільде). *Безжурні, до нестями балакучі, у затишку чекаємо собі* (Д. Павличко).

9. Словосполучення з відношеннями досягнення, віддалення, усунення утворюються прикметниками, лексично обмеженими, які характеризують предмет з боку зовнішнього, фізичного або внутрішнього (щодо готовності, здібності, нахилу, прихильності до чого-небудь або когонебудь) стану: *байдужий до роботи, вільний від страху, здібний до навчання, прихильний до людей: Вона (Ганна) зараз вільна від усякої роботи* (О. Гончар). *Його ж дитина й слова йому не сказала після раптового сватання: байдужий до неї* (М. Матіос).

10. Словосполучення, між членами яких складаються означальні відношення. Якість, виражена стрижневим прикметником, конкретизується додатковим значенням залежного слова або словосполучення: *синя в горошок сукня, чорне з сірим сукно, рожевий з переливами край неба: Гори міняли своє блакитне вбрання на рожеві з золотим ризи* (М. Коцюбинський). *Усім їм хай повезе матрос оце запашне зілля та квіти, хай передасть їм своєю залізною з голубими якорями рукою* (О. Гончар).

11. Словосполучення з порівняльними відношеннями, між компонентами яких якісна ознака, названа прикметником, порівнюється з предметом, вираженим іменником, для якого ця ознака є типовою: *сині, як волошки; червоні, як мак; солодкий, як мед: Та ні, не побоювався, а таки боявся його лютого, коли той упирався перед себе червоними, як у бика, очима, роздував ніздрі й сопів ковальським міхом. Здавалося, міг би тоді знести*

все на своїй дорозі (М. Матіос). *Бо той клятий черкес із чорними, як земля, очима палав їй у очі так пристрасно, що одірватися від неї не міг* (М. Матіос).

В ад'єктивних словосполученнях можуть встановлюватись і інші відношення між компонентами. Наприклад, сукупності, сумісності прояву ознак якості: *знайомі між собою; щасливі один з одним; подібні між собою* та ін. Хоч вони досить поширені у мові, але лексично обмежені.

Уже з цього огляду типів словосполучень із стрижневим словом прикметником і залежними від нього словами видно, що це синтаксичні одиниці, які утворюються шляхом поширення якісних прикметників у складі речення. Саме тому деякі вчені розрізняють категоріальні і оказіональні словосполучення.

Перші, категоріальні, виникли в реченні, але поступово звільнились від функціональної зумовленості і поширюються на всі форми, властиві стрижневому слову. Ці словосполучення стабілізуються і починають функціонувати як номінативні одиниці: *схожий на батька, вірний батьківщині, дорогий серцю, вільний від обов'язків, готовий до бою, корисний суспільству, властивий матері, здібний до науки, здатний на подвиг, огидний сам собі, радий другові, кращий за інших, найкращий у світі, відомий за межами країни, знайомий всім* та багато інших. Категоріальні словосполучення можуть перетворюватися у фразеологічні одиниці: *гострий на язик, нечистий на руку, змарнілий з лиця, старий як світ, показна з себе* та ін.: *Я на руку легкий, – упевнено пояснив Данько* (О. Гончар). *Ви на руку нечисті* (Ю. Збанацький).

Оказіональні ад'єктивні словосполучення виникають у реченні, зберігають свою зумовленість синтаксичною функцією стрижневого слова. В складі речення ці словосполучення набувають надзвичайної виразності і емоційності. Наприклад: *Ідуть вони – чорні від змори, тягнуть важкий скоростріл* (П. Мага). *Надворі такий спокій, що кошлаті від паморозі телефонні дроти... не ронять жодного кришталіка* (Ірина Вільде). *Внизу під ногами зелена долина, кругла наче макітра, з крутими, м'якими од кучерів лісу, стінами»* (М. Коцюбинський).

З часом оказіональні словосполучення можуть перейти в категоріальні. Саме завдяки такому переходу розширюється об'єм і сфера вживання ад'єктивних словосполучень.

І категоріальні, і оказіональні словосполучення функціонують у реченні в ролі: іменної частини складеного присудка: *Куди мене скала оця несе? Я чую, як хитається вона. Невже це я такий важ-*

кий для неї? Єлюди, наче квіти у вазі, і правда наша для них чужа (Д. Павличко). Бо Ананій Чев'юк, Кирилович батько, мисливець був знаменитий на цілий їхній край, а може, й далі (М. Матіос); придієслівного компонента складеного присудка з пояснювальними словами: Хлопці, очевидно, **почували себе винними** в тому, що забули про присутність Бронка (Ірина Вільде). **Настя сиділа присоромлена, сердита, готова до сварки** (О. Гончар); означення з пояснювальними словами: **Перед очима Звенигори вринує сумне, до болю миле** личко Златки (В. Малик). **З якого боку** почне вона цю таку **болючу для себе** розмову (Ірина Вільде). **Взагалі, я наказую всіх дітей і підлітків** призначити тільки на легкі, **потисьні для них** роботи (О. Гончар); поширеного відокремленого означення: Коли **Леся, незвична до таких цифр**, пробувала дещо відкласти з домашнього бюджету, **Василь** здибав її **насмішками** (Ірина Вільде). Як добре, що належить він усім, **однаково привітний та щедрий до кожного** (О. Гончар).

Як бачимо з наведених прикладів, ад'єктивні словосполучення виконують різноманітні синтаксичні функції в складі речення, які необхідно враховувати при вивченні будови речення в школі. Уваги вчителя потребує і визначення граматичних зв'язків між компонентами словосполучень будь-якого типу, в тому числі й ад'єктивного. Відомо, що визначення граматичних зв'язків між словами – це слабка ланка в системі синтаксичної підготовки учнів, які на практиці часом не достатньо орієнтуються у виявленні граматичних зв'язків навіть у межах дієслівних та іменникових словосполучень, тим більше труднощів виникає у встановленні зв'язків в ад'єктивних словосполученнях. Опрацьовуючи цей розділ, учитель має звернути увагу на те, що прикметник не тільки буває залежним від іменника й узгоджується з ним (*зелений берег, червона хустина, гарна сукня* та ін.), а й може керувати іменниковими або займенниковими формами (з прийменниками чи без них): *рідний матері, повний віри, знайомий учителеві, дорогий мені, щедрий на обіцянки, відомий за межами України, готовий до бою, схожий на батька*.

Прикметник може керувати іменником (займенником) у родовому відмінку однини чи множини без прийменників чи з прийменниками *до, для, од, від,*

з, зі, біля, коло, навкруги, після, серед, без, в, з-за та ін.: *повний надії, привітний до товаришів, характерний для України, блідий від страху, знайомий з дитинства, зелена біля будинку трава, мокрий коло річки пісок, волога після дощу земля, відомий серед учнів спортсмен, зрозумілий без слів, непомітний з-за куців табір; у давальному відмінку без прийменника – вірний їй, вдячний батькові, потрібний школі; в знахідному відмінку з прийменниками під, за, у, по, на: холодне під вечір повітря, гордий за сина, мальовничий на вигляд, горда за нього, голі по лікоть руки; в орудному відмінку без прийменника – сильний духом, багатий вологою, схожий обличчям, відомий працями; з прийменниками над, під, перед, поза, з-за, між: червоне над лісом сонце, темне під вербами озеро, знайомі з нами, сірі за горами хмари, приємний за тембром голос, дружні між собою діти; в місцевому відмінку головним чином прикметник керує залежним словом з прийменниками в, на, по: легкий у повітрі, єдиний на хуторі, знайомий по роботі.*

Таким чином, у словосполученнях ад'єктивного типукомпонентизв'язані підрядними видами синтаксичного зв'язку – керуванням безприйменниковим і прикметниковим та приляганням, на що і варто звернути увагу учнів під час опрацювання типів підрядного зв'язку між словами.

З аналізованого матеріалу можемо зробити висновок, що вивчення словосполучення в шкільному курсі синтаксису загалом має велике теоретичне і практичне значення. Воно наближає шкільний синтаксис до наукового, виструнчує систему відомостей із синтаксису в умовах неперервної мовної освіти. Учні набувають знання про нову синтаксичну одиницю і через зіставлення з нею чіткіше починають уявляти інші синтаксичні поняття і явища – речення, підмет і присудок, зв'язок між ними, означення, додатки й обставини та ін. Детальне ознайомлення з різними типами словосполучень, їх будовою і значенням, правилами сполучуваності слів, допоможе учням краще засвоїти багатства рідної мови та удосконалив її комунікативну компетентність, яка орієнтована на підготовку національно-мовної особистості, компетентного учня-комуніканта, життєспроможного й життєздатного в умовах глобалізаційних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ім'я в науці. Професор Іларіон Слинко : Монографічне науково-довідкове видання / упорядники : О. В. Кульбабська, Н. О. Шатілова. Чернівці : Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича, 2019. 608 с.
2. Кочерган М. П. Слово і контекст: Лексична сполучуваність і значення слова. Львів : Вища школа, 1980. 182 с.
3. Сидоренко В. Лінгводидактичні засади навчання синтаксису й пунктуації української мови учнів 8–9 класів в умовах оновленої освітньої парадигми. *Українська мова і література в школі*. 2015. № 1. С. 6–13.

-
4. Слинко І. І. Словосполучення в шкільному курсі мови. *Українська мова і література в школі*. 1975. № 8. С. 68-76.
 5. Удовиченко Г. М. Словосполучення в сучасній українській літературній мові. Київ : Наук. Думка, 1968. 227 с.

REFERENCES

1. Imia v nautsi. Profesor Ilarion Slynko : Monohrafichne naukovo-dovidkove vydannya [Name in science. Professor Hilarion Slynko: Monographic research publication] / uporyadnyky : O. V. Kulbabchka, N. O. Shatilova. Chernivtsi : Chernivets. nats. un-t im. YU. Fedkovycha, 2019. 608 s. [in Ukrainian].
2. Kocherhan M. P. Slovo i kontekst: Leksychna spoluchuvanist i znachennya slova [Word and context: Lexical conjugation and word meaning]. Lviv : Vyshcha shkola, 1980. 182 s. [in Ukrainian].
3. Sydorenko V. Linhvodyaktychni zasady navchannya syntaksysu y punktuatsiyi ukrayinskoyi movy uchniv 8–9 klasiv v umovakh onovlenoyi osvithnoyi paradyhmy [Linguistic principles of teaching syntax and punctuation of the Ukrainian language to students of grades 8-9 in the conditions of the updated educational paradigm]. *Ukrayinska mova i literatura v shkoli*. 2015. № 1. S. 6–13. [in Ukrainian].
4. Slynko I. I. Slovospoluchennya v shkilnomu kursi movy [Word combinations in the school language course]. *Ukrayinska mova i literatura v shkoli*. 1975. № 8. S. 68-76. [in Ukrainian].
5. Udovychenko H. M. Slovospoluchennya v suchasniy ukrayinskiy literaturniy movi [Word combinations in the modern Ukrainian literary language]. Kyiv : Nauk. Dumka, 1968. 227s . [in Ukrainian].